



Zendingsfeest op Boekenrode, 23 juli 1873. (Le Monde illustré, 16 augustus 1873; BnF/Gallica)

De eerste zendingsfeesten op Boekenrode

Kees Floor

Sinds 1863 werden er in Nederland jaarlijks op wisselende locaties landelijke zendingsfeesten gehouden. In 1873 werd daarbij voor het eerst het landgoed Boekenrode in Aerdenhout aangedaan. Twee jaar later kwamen er opnieuw. Hoe ging het er daar aan toe?



Programmaboekje van het Tiende Algemeen Evangelisch Nationaal Zendingfeest op Boekenrode, 23 juli 1873. (Google boeken)

Zendingseesten
De formule voor zo'n Algemeen Evangelisch Nationaal Zendingfeest was afgekeken van de Evangelische Broedergemeente, die in de Zeister bossen al sinds 1794 vergelijkbare 'jaarfeesten' organiseerde. Het zendingfeest van 1873 op Boekenrode was het tiende in de reeks; in 1866 had de cholera namelijk roet in het eten gegooid en was die editie afgelast. De zendingseesten waren bedoeld om de saamhorigheid tussen orthodox-protestanten te vergroten, een eigen gezicht naar buiten te tonen en binnen de eigen kring verdere contacten te leggen. Ook werd er gecollecteerd. De opbrengst ging naar een of meer zendingverenigingen. Voor het publiek, dat veelal per trein reisde, was een zendingfeest vooral een dagje uit. De treinreis met korting naar een plek in de vrije natuur, vaak op plaatsen ver weg, waar je gewoonlijk niet kwam, was op zich al een belevenis.

Locaties
De locaties die in aanmerking kwamen om een zendingfeest te houden, moesten aan een aantal voorwaarden voldoen. Het moest gaan om een besloten terrein, meestal een landgoed, met veel natuur, waar men grote aantallen mensen kon opvangen. De beoogde plek diende goed bereikbaar te zijn per trein en de eigenaar moest groen licht geven voor het gebruik als feestlocatie. Het 'lieflijke en lommerrijke lustoord' Boekenrode in Aerdenhout, 'rijk aan hoog opgaand en zwaar geboomte', voldeed aan die vereisten. Deze 'tempel van ongekorven hout' werd door de eigenaars, de 'in den lande onder het Christelijk publiek hooggeëerde families' Messchert

van Vollenhoven en Van Lennep, 'met de meeste voorkomendheid' afgestaan. De ingang van het feestterrein lag op slechts tien minuten lopen van de in 1872 in gebruik genomen stopplaats Zandvoortsche Laan en minder dan een uur gaans van Haarlem. Het was de derde keer dat het feest in de provincie Noord-Holland werd georganiseerd. Eerder vond het evenement plaats in Vogelenzang in 1867 en in Heiloo in 1870.

Treinreis
Om de deelnemers tijdig en in de juiste stemming naar de feestlocatie en later weer terug naar huis te brengen, reden er zes feesttreinen. Tickets kon je alleen kopen in combinatie met een programmaboekje, dat tevens diende als toegangsbewijs. Eenmaal onderweg begonnen de reizigers doorgaans christelijke of vaderlandslievende liederen te zingen, wat ze de hele reis volhielden. Omdat niet-feestgangers veelal niet gediend waren van luidkeels gezongen en vaak vals klinkende religieuze koorzang, was het zingen tijdens de stops op de stations niet toegestaan. Voor deelnemers van verder weg waren het soms lange dagen. De feesttrein uit Utrecht bijvoorbeeld vertrok 's ochtends om 06.00 uur; pas 's avonds om 22.50 uur was men weer thuis. De reizigers die van deze verbinding gebruikmaakten, moesten in Den Haag te voet van het station van de Rhijnspoorweg naar Holland Spoor. Feesttreinen reden ook rechtstreeks uit Den Helder, Amsterdam en Rotterdam (via Den Haag). Bezoekers van het zendingfeest konden ook een reguliere treinverbinding nemen. Op het traject Leiden-Haarlem reden normaal dertig treinen per dag; tijdens het evenement waren dat er zestig. Alle treinen deden op die dag de halte Zandvoortsche Laan aan.

Haarlem, 8 Juli. Het Zendingsfeest op Boekenrode werd gisteren bijgewoond door ongeveer 18.000 personen. Ruim 5000 mensen zijn alleen met het Hollandse spoor aangevoerd. Als een merkwaardigheid zij hierbij vermeld, dat twee surinaamsche negers tegenwoordig waren.

Bericht in *De Tijd* van 10 juli 1875. (Delpher)

Zendingsfeest op Boekenrode.

Aan onze abonnees op *DE ZAAIER* hebben wij het genoegen te kunnen berichten, dat een door de firma WEGNER & MOTTU genomen **PHOTOGRAPHIE** nitnemend is geslaagd en dus in de eerstvolgende aflevering hun zal worden toegezonden.

Lithographische Afbeeldingen in Albumformaat zijn eveneens genomen van:

1. Aankomst op het Feestterrein.	3. Spreekplaats No. 2, (Mastenplein).
2. Spreekplaats No. 1, (Grootte Plein).	4. Spreekplaats No. 3, (Beukenbosch);

welke, nog laat in den middag op het terrein gearriveerd en daar reeds aangeboden, voor zoover de overblijvende voorraad strekt thans nog worden afgeleverd, per stel van vier keurige Plaatjes in één omslag voor den uiterst geringen prijs van **25 Cent.**

AMSTERDAM. **A. VAN OOSTEREEEL.**

Advertentie in *De Standaard* van 9 juli 1875. (Delpher)



Een van de vier lithografieën van het zendingfeest op Boekenrode, 7 juli 1875. (NHA)

Het terrein

Na een wandeling van tien minuten bereikten de treinreizigers het feestterrein. Daar waren drie spreekplaatsen ingericht vanwaar daartoe uitgenodigde sprekers hun rede, toespraak of preek konden houden op de in het programmaboekje vermelde tijden. Achter het landhuis waren vijf *meeting points* ingericht, gemarkeerd door een genummerde paal. Op die plekken kon je afspreken met mensen die je graag wilde ontmoeten. Op het terrein bevond zich een kantine, waar je met een consumptiebon van vijf cent 'mondbehoefte' kon krijgen: koffie, thee of bier. Er waren tegen meerprijs ook andere drankjes verkrijgbaar en broodjes. Sterke drank was door de organisatie taboe verklaard. Verder was er een medische hulppost en een plek waar je spullen in bewaring kon geven. Geen overbodige luxe, want ook dieven en zakkenrollers voelden zich aangetrokken tot het drukbezochte gebeuren. Op het zendingfeest van 1870 in Heiloo waren nog twee zakkenrollers op heterdaad betrapt.

Lezingen en muziek

Voor het zendingfeest waren talrijke sprekers uitgenodigd. Nicolaas Beets, destijds predikant te Utrecht en onder andere bekend van zijn onder het pseudoniem Hildebrand geschreven boek *Camera Obscura*, verzorgde de openingsrede. Op alle drie de spreekplaatsen kon men die ochtend nog een tweede lezing of preek beluisteren. Na de middagpauze, opgeluisterd met muziek van het korps van de Haarlemse schutterij, waren er opnieuw lezingen. De meeste sprekers waren predikant of zendeling. Tijdens de voordrachten mocht niet gerookt worden. Na afloop van de lezingen werd gecollecteerd voor de zending. Ook stonden er verspreid over het terrein bussen opgesteld, waar men zijn donatie in kwijt kon. De totale opbrengst bedroeg f 1373,-.

De pers

Verscheidene kranten en weekbladen deden verslag van het evenement op Boekenrode. De conclusie was meestal dat het een geslaagd feest betrof zonder incidenten. Wel was het erg benauwd. Verscheidene feestgangers raakten door de hitte en het gedrang onwel en kregen geneeskundige hulp. De hitte was op het landgoed overigens minder fnuikend dan in de stad Haarlem. Het op de warmte volgende onweer barstte gelukkig pas na afloop los. Ook over de opkomst en over de inhoud van de spreekbeurten was de pers doorgaans goed te spreken. Naar schatting waren er acht- tot tienduizend bezoekers, 'uit alle standen der maatschappij'. Doordat het al om het tiende zendingfeest ging, was de nieuwsaarde echter minder dan bij de eerdere versies van het evenement en bleef de aandacht ervoor relatief beperkt.

Le Monde illustré

Voor Henri Harvard, de correspondent in Nederland van het Franse weekblad *Le Monde illustré* lag dat anders. Zijn lezers waren er vermoedelijk nog niet van op de hoogte dat orthodox-protestanten in Nederland jaarlijks ter bedevaart gingen. Harvard bezocht het zendingfeest van 1873 op Boekenrode, maakte enkele schetsen die werden uitgewerkt tot een prent voor zijn blad en deed uitvoeriger verslag dan zijn Nederlandse collega's. Het feest, zo schreef hij, speelde zich af onder hoge bomen aan de voet van de duinen naast de bewonderenswaardige vlakte rond Haarlem. 's Ochtends stroomden de wegen vol met mensen in zondagse kleren, ruimschoots voorzien van proviand en drank. Ze kwamen zingend het terrein op, waar ze sprekers aanhoorden, voor zover de spreekplaats niet te ver weg was om ze te kunnen verstaan. Verder zongen ze psalmen, luisterden naar muziek, picknickten en ontmoetten elkaar of


sliepen in de schaduw. Mannen namen hun gezin op sleeptouw en verloofden spraken er met hun geliefde. Het geheel bood de deelnemers de mogelijkheid het heilige met het wereldse te combineren. En hoewel het zendingfeest een religieuze bijeenkomst was, kwamen er ook mensen die daar minder mee hadden op af. Nederlanders worden doorgaans weliswaar gezien als rustige en serieuze mensen, maar waren, volgens Harvard, bovenal liefhebbers van feesten, bijeenkomsten en luide genoege. Er werd veel gegrepen naar meegebrachte of ter plekke gekochte flessen en de glazen werden met regelmaat gevuld en geleegd. Veel bezoekers spoelden hun dorstige kelen met wijn, bier en – ondanks het verbod op sterke drank – jenever.

Zendingfeest 1875

Kennelijk was Boekenrode als locatie voor een zendingfeest goed bevallen. Al twee jaar later werd het evenement opnieuw op dat landgoed georganiseerd. Ook nu reden er weer zes feesttreinen. Feestgangers uit Amersfoort en het Gooi reisden via de in 1874 gereed gekomen Oosterspoorlijn en moesten ditmaal in Amsterdam lopen van station Oosterdok naar station Willemspoort. Het Algemeen Evangelisch Nationaal Zendingfeest was inmiddels van naam veranderd en omgedoopt tot Christelijk Nationaal Zendingfeest. De bevindingen van de verslaggever van *Het Vaderland* die het evenement van 1875 bezocht, kwamen in grote lijnen overeen met wat Harvard van *Le Monde illustré* twee jaar eerder had genoteerd. Hij volgde slechts een deel van de voordrachten omdat hij, naar eigen zeggen, niet op drie plekken tegelijk kon zijn en je van een verslaggever niet kon eisen de hele dag 'bepreekt' te worden. Het publiek kwam voor het merendeel uit de 'mingegoede burgerklassen'. De boerenstand was minder sterk vertegenwoordigd en aristocraten vormden een uitzondering. Het ging hoofdzakelijk om kerkpubliek, dat gewend was aan een preektoon

dan wel aan een ietwat forse toon van spreken. In 't algemeen was het publiek bijzonder zanglustig. Nu eens zong men onder leiding, dan weer naar hartenlust op eigen gelegenheid, niet altijd even bekoorlijk en opgewekt. Tussen het roken, eten en drinken door werden de fragmenten van psalmregels aangeheven, die niet immer wat wijs betreft tot hun recht kwamen. De meeste kranten waren het erover eens dat het, mede dankzij het gunstige weer een geslaagde dag was. Schattingen van het aantal deelnemers liepen uiteen van 9600 tot 18000. Net als voorgaande jaren gedroeg het publiek zich voorbeeldig: 'alom heerste orde en betamelijkheid' en 'geen plant of bloem op het terrein werd beschadigd'. De collectes brachten f 1379,33 op. Een tekenaar vervaardigde in de ochtend vier tekeningen die een indruk gaven van het evenement. In de loop van de dag werden ze reeds gedrukt, zodat ze nog voor het einde van de dag te koop konden worden aangeboden en men met een souvenir naar huis kon. Overgebleven setjes konden naderhand nog worden besteld voor 25 cent.

Latere zendingfeesten

Het zendingfeest van 1875 was niet het laatste dat op Boekenrode werd gehouden. Nog driemaal deed het evenement het landgoed aan: in 1880, 1884 en 1888. 

Bronnen:

Annemarie Houkes, 'Een gemeenschap op de rails' in: D. Kuiper en J. Vree ed., *Het liep op rolletjes. De eenwording van protestants-christelijk Nederland per rail 1839-1939* (Zoetermeer 2008) 67-90.
Programma Tiende Algemeen Evangelisch Nationaal Zendingfeest, Arnhem 1873.
Programma Twaalfde Christelijk Nationaal Zendingfeest, Arnhem 1875.
 S.H. Buytendijk, *Het veertigjarig bestaan van het Christelijk Nationaal Zendingfeest*, (Arnhem 1903).
 Kranten op delpher.nl